

Ключевые слова: эфемизм, эфемия, эфемизация, стиль массовой информации, функции эфемизмов, манипулятивное воздействие.

УДК 811.161.2: 81'27

Якименко А.Р., студ.

ПЕРВИННА ТА ВТОРИННА ФУНКЦІЇ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В МАС-МЕДІА

У статті у функціональному аспекті проаналізовано футбольні терміни та професіоналізми в засобах масової інформації. Проведено зіставлення лексем у первинній та вторинній стилістичних функціях, описано різницю між їх семантикою.

Ключові слова: футбольна лексика, медіалінгвістика, мова мас-медіа, первинна номінація, вторинна номінація.

У сучасному соціумі одним із важливих складників, що активно реагує на суспільні процеси й віддзеркалює їх, є засоби масової інформації, що впливають на індивідуальну / масову свідомість. Здатність миттєво охоплювати найширші аудиторії дає змогу мас-медійним каналам формувати суспільну думку та визначати духовні цінності. Саме тому мова мас-медіа – важлива й актуальна проблема сучасних досліджень.

Медіалінгвістика, як відомо, "займається вивченням функціонування мови в засобах масової інформації" [2, с. 91], а тому роль мас-медіа, за словами Т.Г. Добросклонської, полягає в диктуванні певної мовної моди, що полягає у поширенні нових слів та значень в соціумі [1, с. 35]. Динамічний розвиток традиційних ЗМІ (преси, радіо, телебачення та ін.), поява нових комп'ютерних інформаційних технологій, глобалізація світового інформаційного простору особливо впливають на процес творення й активного розвитку літературної мови. Всі ці

.....

процеси вимагають практичного дослідження мови ЗМІ, в яких стилістичний ресурс потребує якнайглибшого наукового опису.

Лексичний склад мови потрібно розглядати в соціальному плані, адже поряд із загальною системою лексики національної мови існують локальні й соціальні підсистеми. Мовлення окремих професійних і соціальних верств населення має специфічні риси у використанні слів, а також особливу лексику, властиву тільки цим групам. У цьому аспекті можна розглянути спортивну лексику, зокрема футбольну, адже вона поширена серед українських реципієнтів та зазвичай характеризується експресивною забарвленістю, а отже може розширювати семантику слова.

Масовість спорту має велике значення в житті сучасного соціуму. Це відбивається й на мас-медійних каналах, які використовують спортивну лексику з різною стилістичною метою. Спортивна лексика за допомогою засобів масової інформації поширюється в мовному середовищі та поповнює активний словник українського мовця. "Володіючи великим емоційним "зарядом", спортивні терміни легко "вживаються" в тканину будь-якого жанру і, як художні засоби, широко використовуються в сучасних літературних творах" [3, с. 28]. За словами науковців, семантичний процес входження термінів на позначення спортивних реалій дуже динамічний і сьогодні є одним із основних у розвитку мас-медійної мови та літературної мови української мови загалом.

В українській мові спортивні терміни утворюють помітні лексичні групи, які постійно поповнюються шляхом створення нових слів та термінів за допомогою різних семантико-стилістичних процесів. Дослідження футбольних термінів і професіоналізмів у функціонально-стилістичному аспекті є, отже, новим у сучасній науці.

Мову футболу не можна назвати повністю вузькоспеціальною, тому що футбольною лексикою послуговується не тільки вузьке коло спеціалістів, але й інші спортсмени. Тому у футболі порівняно небагато вузькоспеціальних термінів, що позначають особливі футбольні поняття, здебільшого це назви командних гравців та інших

людей, що працюють у футбольній сфері, а також терміни на позначення правил гри, етапів проведення футбольних таймів, матчів. В основному футбольна термінологія має прозору семантику й будується на ґрунті загальнозживаного словника будь-якого іншого командного виду спорту, але, за нашими спостереженнями, має специфічні особливості, що пов'язані з місцем футболу – найпопулярнішою спортивною грою в сучасному світі.

Умовно можна виділити два основні підходи до потрактування будь-якої термінологічної лексики, зокрема й футбольної: власне номінативний і функціонально-стилістичний. Перший підхід полягає у прямому, системному вживанні галузевого терміна (у прямій функції). Другий підхід пов'язаний із трансформаційними процесами в мові та з потрактуванням того чи іншого елементу галузевої лексики, що є засобом вторинного називання поняття або явища. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення термінів особливо актуальний сьогодні. Дослідженнями термінів у вторинній функції займаються Т.І. Битєєва, О.А. Копусь, Г.П. Мацюк, Н.Ф. Непийвода, Д.Ю. Сизонов, Н.М. Сологуб, Г.В. Чорновол та ін.

У мас-медійному полі для будь-якої термінології притаманна нейтральна (первинна) та функціонально-вмотивована (вторинна) номінації, зумовлені особливими функціями [5, с. 67]. На основі аналізу фактичного мовного матеріалу виявлено, що футбольні терміни можуть бути визначені як засіб вторинної, опосередкованої описової номінації, яка є контекстуальним синонімом до первинної назви денотата. Саме первинна та вторинна номінації футбольної лексики найбільше привертають увагу мовознавців.

Первинна номінація притаманна футбольним термінам, які у ЗМІ не змінюють семантики, співвідносної з дефініцією, тобто реалізують свою пряму функцію. Жанр медіаресурсів на номінацію не впливає, адже важливим є однозначне терміновживання *в тексті*. Похідною щодо первинної є вторинна номінація, яка передбачає переосмислення терміна та його вживання в невласливому для нього контексті, що часто

пов'язані з політично-суспільним, економічним, культурним життям та іншими суспільними реаліями.

Розглянемо та порівняємо в обох номінаціях такі слова та словосполучення футбольної галузі:

- прості (однокомпонентні): *арбітр*, *арбітраж*, *пенальті*.

<i>Первинна номінація</i>	<i>Вторинна номінація</i>
<p><i>арбітр</i> (Керівник "Національної школи футбольного <u>арбітра</u>", екс-арбітр ФІФА Ігор Іщенко підбив підсумки року щодо функціонування проекту Комітета арбітрів та Федерації футболу України. // Федерація Футболу України, 32.12.2013; <u>Арбітр</u> переривав матч саме тоді, коли це було потрібно, тримав нитки гри у своїх руках і не давав можливості розгорітися пристрастям // Дзеркало Тижня, 05.08.2013);</p> <p><i>арбітраж</i> (Зустрічі проходили під керівництвом виконавчого директора Екстра-ліги Валентина Вакули, інструктора ФІФА Віктора Дерда та голови Комітету <u>арбітражу</u> футзалу Юрія Веремчука, на яких були присутні гравці та тренери всіх команд. // Федерація Футболу України, 16.12.2013; <u>Арбітраж</u> у Лозанні визнав договірним</p>	<p><i>арбітр</i> (Наділивши президента функціями <u>арбітра</u> нації, спонсори регіоналів вивели його за межі партійної структури й замінували власну політичну тактику // Український тиждень, 19.11.2013; Щоб уникнути можливих конфліктів між асоціаціями, потрібен громадський <u>арбітр</u>, наприклад, Лікарське товариство // Дзеркало Тижня, 01.02.2013);</p> <p><i>арбітраж</i> (Наприкінці жовтня в Лос-Анджелесі місцева юрфірма надала обґрунтування для Служби суддівського <u>арбітражу</u> та медіації (JAMS). // Дзеркало Тижня, 15.11.2013; Як повідомляє "Euronews", Нідерланди звернулися в Міжнародний <u>арбітраж</u> з морського права у зв'язку з інцидентом на судні Arctic Sunrise // Українська Правда,</p>

<p>матч 2008 року "<u>Металіст</u>" – "Карпати" // Інформаційне агентство УНІАН, 05.08.2013);</p> <p><i>пенальті</i> (Більше того, в доданий арбітром час до матчу гравець "Дніпра" Євген Селезньов не реалізував <u>пенальті</u>. // Інформаційне агентство УНІАН, 01.12.2013; Перший гол на 61-й хвилині забив Роман Зозуля, а другий на 83-й хвилині з <u>пенальті</u> провів Андрій Ярмоленко. // ВВС Україна, 15.11.2013);</p>	<p>05.10.2013);</p> <p><i>пенальті</i> (Якщо позитивного рішення "проблеми Тимошенко" не буде знайдено, то шанси все ж залишаються, але це нагадуватиме пробивання <u>пенальті</u> у футболі // <u>Пенальті</u> ще не призначено, але наші північно-східні сусіди вже "працюють із суддями". // Дзеркало Тижня, 01.11.2013; ПР мала можливість у фіналі пробити <u>пенальті</u>, причому у ворота без воротаря. // Українська Правда, 12.07.2013);</p>
---	--

- складні (утворені шляхом основоскладання та ін.): *контратака, аутсайдер*.

<p><i>контратака</i> (Вже на 6-й хвилині пройшла <u>контратака</u> гостей: простріл від Бюргшталлера з лівого флангу знайшов у штрафному майданчику "Динамо" Бойда, який розстріляв Шовковського // Федерація Футболу України, 13.12.2013; Одесити втратили м'яч на фланзі на своїй половині поля, послідувала миттєва</p>	<p><i>контратака</i> (Коли в ярах накопичилися головні сили наступу, потужним фланговим кулеметним вогнем було знищено 200 солдатів вермахту, підбито сім німецьких танків; потім <u>контратака</u> — і ворог відбитий // Дзеркало Тижня, 09.04.2013;</p> <p>Наша бабуся не витримує, вискакує з автівки</p>
--	--

<p><u>контратака</u> і після прострілу Савічевич з десяти метрів точно пробив у нижній кут – 2:1 // Інформаційне агентство УНІАН, 01.08.2013);</p> <p><i>аутсайдер</i> (Як відомо, 6 вересня національна збірна України зіграє у Львові матч відбірного циклу чемпіонату світу-2014 проти <u>аутсайдера</u> групи Н команди Сан-Марино // Федерація Футболу України, 01.07.2013; Безнадійний <u>аутсайдер</u> "Таврія", яка ще не набрала жодного очка, вдало грала в обороні лише в першому таймі // Інформаційне агентство УНІАН, 18.08.2013).</p>	<p>та йде в інформаційну <u>контратаку</u>. // Український тиждень, 24.11.2013);</p> <p><i>аутсайдер</i> (Лише 3% респондентів вважають нинішню Україну країною-лідером на тлі решти держав світу. 59% кажуть, що вона – <u>країна-аутсайдер</u> // ВВС Україна, 12.09.2013; Вгадайте, де рецензії на підручники-переможці, а де — на <u>аутсайдера</u>, котрий посів останнє місце? // Дзеркало Тижня, 30.08.2013).</p>
--	--

- словосполучення (найчастіше це клішовані словосполучення): *жовта картка, червона картка*.

<p><i>жовта картка</i> (Неймовірна емоційність матчу засвідчила і жорстка гра обох команд – першу <u>жовту картку</u> арбітр зустрічі показав на 6-й хвилині, коли Волков жорстко зіграв проти Федецького, а вже на 19-й хвилині перша <u>жовта картка</u> з'явилась і в пасиві збірної України - за зрив небезпечної</p>	<p><i>жовта картка</i> (Виконавчий директор Transparency International Україна Олексій Хмара заявив, що громадяни країни показали владі "<u>жовту картку</u>". // Українська правда, 08.02.2014; "Ми останній раз робимо зауваження уряду. Це вже не <u>жовта картка</u>, а червона", – сказав він //</p>
---	---

<p>атаки арбітр покарав Руслана Ротаня // Федерація футболу України, 07.06.2013; Олег Гусєв вийшов один-на-один з воротарем суперників Рустамом Худжамовим, прокинув м'яч вперед і намагався перестрибнути через воротаря, але той збив гравця "Динамо" – пенальті і <u>жовта картка</u> воротареві // Інформаційне агентство УНІАН, 27.10.2013);</p>	<p>Український тижень, 14.09.2013)</p>
<p><i>червона картка</i> (А ще через три хвилини віч-на-віч з воротарем "Буковини" вийшов Коломоєць, якого збили у метрі від штрафного майданчика – <u>червона картка</u> // Федерація Футболу України, 23.09.2013; <u>Червона картка</u> призвела до кривавої бійні на футбольному матчі у Бразилії // ВВС Україна, 07.07.2013);</p>	<p><i>червона картка</i> (Януковичу дали "<u>червону картку</u>" в його рідному Єнакієвому // Українська правда, 08.02.2014; Формально і те, й інше – пропуск, і реально обидва депутати отримують <u>червону картку</u> у графі "відвідування парламенту" // Дзеркало Тижня, 27.07.2013);</p>
<p><i>дванадцятий гравець</i> (Однак у грі на "Олімпійському" нам знову буде вкрай потрібен "<u>дванадцятий гравець</u>", як на матчі з Німеччиною перед Євро або ж проти Швеції уже під час чемпіонату... // Федерація Футболу України,</p>	<p><i>дванадцятий гравець</i> (Дванадцятий <u>гравець</u> Янукович (Телебачення виставляє владу співавтором перемог, списуючи невдачі на чорний піар і погану погоду) // Українська правда, 13.11.2013; Відвідавши магазин "<u>12-й гравець</u>", ви</p>

<p>16.10.2013; <u>Дванадцятий гра- вень</u>, варвари, крейзануті, душа команди. В Італії вони – тифозі, в Іспанії – інчас, бра- зильці називають їх торсида. Та хай там як, сенс призначення вболівальників від цього не змінюється // Укра- їнський тиждень, 29.04.2013).</p>	<p>поповните свою колекцію, знайдете подарунки друзям, а можливість прикрасити своїм ім'ям ігрову футболку "Дніпра" дозволить відчути себе членом улюбленої команди! // ВВС Україна, 30.10.2013).</p>
--	---

Проаналізувавши футбольну лексику в українських ЗМІ ("Дзеркало Тижня", "ВВС Україна", "Федерація Футболу України" "Український тиждень", "Українська правда" та "Інформаційне агентство УНІАН"), було виявлено, що в первинній функції терміни позначають власне футбольні реалії, такі як назви правил гри, командних гравців та інших людей, що працюють у футбольній сфері. Тобто футбольні терміни і професіоналізми, використані в первинній номінації, репрезентують явища, які пов'язані безпосередньо з футболістом. Контраст їх семантики у вторинній функції об'єктивує семантичну різницю. У вторинній номінації ці лексеми є маркерами різноманітних подій – політичних, культурних, економічних та ін. Вони використовуються в мас-медіа в переносному значенні (з позитивною чи негативною оцінкою), часто у вигляді метафор чи порівнянь, забезпечуючи вищий рівень ефективності мовного впливу на реципієнта, дозволяють уникнути багатослівних описів та водночас надають викладеному більшу яскравість та динамічність. В.М. Русанівський зазначає, що журналісти спортивної преси часто використовують метафори з метою "в концентрованій формі виразити ознаки предмета через зіставлення його з іншими ознаками" [4, с. 131].

Таким чином, тексти на футбольну тематику часто мають описовий характер, і тому для них важливим компонентом

стають засоби мовно-зображальні. Серед них знаходимо різноманітні вияви мовленнєвих форм і змістових елементів. Вторинна номінація є однією з виражальних домінант мови мас-медіа, що безпосередньо слугує поглибленню змістової структури медійного тексту, допомагає налагодити активний, живий, зацікавлений контакт із реципієнтом. Використання лексем у вторинній функції надає висловленню образної художності, створює живі, контекстуально відчутні барви мас-медійного мовлення. Так загальномовні закономірності використання стилістичних засобів набувають у тексті ЗМІ додаткових рис, перспективу творення яких варто враховувати дослідникам при їх аналізі та вивченні.

1. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика : системный подход к изучению языка СМИ / Т.Г. Добросклонская. – М., 2008. – С. 35.
2. Шевченко Л.І. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л. Шевченко, Д. Дергач, Д. Сизонов / за ред. Л. Шевченко. – К., 2013. – С. 91.
3. Панночко М. Н. Украинская спортивная лексика / М.Н. Панночко – К., 1978. – С. 28.
4. Русанівський В. М. Культура української мови / В.М. Русанівський. – К., 1990. – С. 131.
5. Сизонов Д.Ю. Медична термінологія в мас-медіа: стилістичний потенціал : [Монографія] / Д.Ю. Сизонов – К., 2012. – С. 67.

1. Dobrosklonskaja T.G. Medialingvistika : sistemnyj podhod k izucheniju jazyka SMI / T.G. Dobrosklonskaja. – M., 2008. – S. 35.
2. Shevchenko L.I. Medialingvistika : slovník terminiv i ponjat' / L. Shevchenko, D. Dergach, D. Sizonov / za red. L. Shevchenko. – K., 2013. – S. 91.
3. Pannochko M.N. Ukrainskaja sportivnaja leksika / M.N. Pannochko – K., 1978. – S. 28.
4. Rusanivs'kij V. M. Kul'tura ukraïns'koï movi / V.M. Rusanivs'kij. – K., 1990. – S. 131.
5. Sizonov D.Y. Medichna terminologija v mas-media : stilistichnij potencial : [Monografija] / D. Y. Sizonov – K., 2012. – S. 67.

Yakymenko A. R. Primary and secondary functions of the football lexicon in the mass media.

This article describes modern problem of mediallynguistics, connected with sports lexicon. The author chooses football terms and professional words for analysis in a functional aspect.

The article also deals with theoretical problems of definition of words describing football realities. The special attention is paid to the usage of football terms in primary and secondary functions. Particularly, three groups of football terms are investigated in the article, such as simple (one-component) lexemes (arbitrator, arbitration, penalty), complex lexemes (counterattack, outsider) and phrases (yellow card, red card).

The analysis shows that in primary function terms nominate football realities, such as names of rules, team players and other people working in a football field. In secondary nomination the lexemes mark the phenomena of politics, culture, economy and other spheres of social life. They are used in the media in a figurative sense, often in the form of metaphors or comparisons that provide a higher level of efficiency linguistic impact on the recipient. It helps to avoid verbose descriptions and also provides more brightness and dynamism to the text.

In this way, the author tries to represent that secondary nomination is one of the expressive dominants in the language of mass media, which directly serves to deepen the semantic structure of a media text.

Key words: football lexicon, mediallynguistics, mass media language, primary nomination, secondary nomination.

Якименко А.Р. Первичная и вторичная функции футбольной лексики в масс-медиа.

В статье проанализировано использование футбольных терминов в средствах массовой информации с точки зрения функционального анализа. Рассматриваются первичная и вторичная стилистические функции

футбольных терминов, а также мотивируется природа их семантической трансформации.

Ключевые слова: футбольная лексика, медиалингвистика, язык масс-медиа, первичная номинация, вторичная номинация.